

מספור י"ג המידות, והאם "פוקד עוון אבות" הוא בכלל מידות הרחמים

ואמר: "אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת - אמר רב יהודה: ברית כרותה..." - תימא לי טובא, למה מפרש דבר זה על "אל רחום וחנון" ולא על "ה', ה'" - כי הוא התחלת י"ג מידות?¹⁴⁹

ויש לתרץ, כי מה שכתוב: "רחום וחנון" מורה כי נזכרים כאן מידות הקב"ה, וממילא כולם הם מידותיו ית'. ולפיכך קבע על זה "רחום וחנון" (= הגמרא הזכירה דווקא אותן, מפני שבהן ניכר יותר שמדובר במידות ה').

אבל אומר אני, כי משמעות הגמרא הוא (ע"פ רב יהודה)¹⁵⁰, כי התחלת י"ג מידות הוא: "אל רחום וחנון". וכך פירשנו: "ויקרא ה'"¹⁵¹ ומה היה קורא? "אל רחום וחנון וגו'" והתחלת המידות מן רחום (היינו ה' הוא אל רחום) - היא מידה אחת, שה' הוא בעל כוח לרחם). ומעתה חסרים ג' מידות (כי ה', ה', אל" - לא נכללים במידות) אבל "פוקד עוון אבות על בנים" - הוא מידה אחת, "ועל בני בנים" - עוד מידה אחת, "על שלשים" - היינו בני בנים (שהם שלישיים יחד עם החוטא עצמו), רק הוא מפרש מאי בני בנים, וקאמר וגם "על

הערות - ילמד עניים דרכו

149 ביאור הדעות בספירת המידות: לפי מה שנלמד לעיל, שלושת השמות הראשונים הם בכלל י"ג המידות: ה' (1), ה' (2), אל (3), רחום (4), וחנון (5), ארך אפיים (6), ורב חסד (7), ואמת (8), נוצר חסד לאלפים (9), נושא עוון (10), ופשע (11), וחטאה (12), ונקמה (לא ינקמה...) (13). וזוהי דעת "אבות העולם" שמוכאת לקמן.

ודעת המהר"ל לקמן על פי הוזהר ופשט הגמרא, שהמידה הראשונה היא "רחום". וכיוון שחסרות לו שלוש מידות, הוא מוסיף את "פוקד עוון אבות על בנים" (11), ועל בני בנים (12)... ועל רבעים (13). [בדומה לו - דעת הרמב"ן שסובר ששלושת השמות הראשונים הם שמות עצם שמהם מתפשטות המידות. אלא שלשיטתו יש אחר כך רק עשר מידות.]

ודעת רב נסים גאון שרק השם הראשון אינו נספר, והוא מחלק (על פי תוס') את "נוצר חסד, לאלפים" לשתי מידות, או את "אריך אפיים" לשתי מידות (ע"פ המהר"ל וריב"א). ודעת הרמב"ם במו"נ א, נד שהמידה הי"ג היא "פוקד עוון אבות על בנים, והיא מידת נקמה, ומה שאמרו "מידות של רחמים" היינו על פי הרוב. [בדומה לו יש מן המקובלים שמפרשים שהשם הראשון הוא שם עצם, שממנו מתפשטות המידות, ואחריו יש י"ב מידות בלבד, שמחולקות לשלוש קבוצות של ארבע ארבע (רבנו בחיי וריקאנטי בשם חלק מהמקובלים)].

אמנם דעת האר"י (שער הכוונות, דרושי ויעבור, דרוש ג) והרמ"ק (תומר דבורה א) ששני השמות הראשונים אינם במניין, והמידה הראשונה היא מידת "אל". והם מפצלים גם את "אריך אפיים" וגם את "עושה חסד לאלפים" - לשתי מידות כל אחת.

150 שהרי לפי רבי יוחנן שני השמות ה', ה'" הם בכלל המידות, ונקראים כך: "ויעבור ה' על פניו ויקרא: ה', ה', אל וכו' וכמו שיוכח לקמן בשם "אבות העולם".

151 גם דעת רב נסים גאון שקוראים כך: "ויקרא ה': ה'" והשם הראשון אינו בכלל המידות, אלא שלדעתו השם השני ושם "אל" נכללים במידות, כדלקמן. ומצד שני דעת האר"י שאף על פי ששני השמות הראשונים אינם בכלל י"ג המידות - הפיסוק בקריאה הוא: "ויקרא: ה', ה'...".

רבעים" – הוא מידה אחת, הרי י"ג מידות. (ועתה בא להוכיח ש"בני בנינים" היינו שילשים): ובפרשת יתרו כתיב (שמות כ,ד): "עַל בְּנֵים, עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רְבָעִים", ובפרשת שלח (במדבר יד,יה) כתיב גם כן: "עַל בְּנֵים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רְבָעִים". וכך פירש הרמב"ן בפרשת יתרו, כי אין כאן, רק בנינים ובני בנינים ו"שילשים" ו"רבעים" דקרא היינו שלשים ורבעים דחטא, כי הבן הוא שני לחטא ובני בנינים שלשים לחטא ובני בני בנינים רבעים לחטא. – והרי הם י"ג מידות.

ומה שזכר כאן אלו שלושה, דהיינו: "פוקד עוון אבות וגו'" בכלל י"ג מידות של רחמים¹⁵², הוא דעת המפרשים שהביא הרמב"ן ז"ל בפרשת יתרו¹⁵³, שפירשו "פוקד עוון אבות על בנינים" – היינו שהוא זוכר עוון על הבנים, דהיינו אם ייוולד בן צדיק –

הערות – ילמד ענוים דרכו

152 המהר"ל מנסה להסביר לשיטתו מדוע מידות אלו הן לרחמים. אבל הרמב"ם במו"נ א,גד סובר ש"פוקד עוון אבות" אכן הוא בכלל המידות, והוא נקמה ולא רחמים, ומה שאמרו י"ג מידות רחמים – היינו שרובן של רחמים: "עם כל זאת ראוי שיהיו מעשי האהבה, המחילה, החמלה והרחמים הבאים מצד מנהיג המדינה מרובים הרבה יותר ממעשי העונשין, שהרי י"ג מידות אלה כולן מידות רחמים, למעט אחת והיא 'פוקד עוון אבות על בנינים'...".

153 הרמב"ן עצמו חולק על פירושם ולדעתו "פוקד על" היינו מעניש, שמעניש את הבנים בעוון אבותם וזו לכאורה מידת פורענות. אבל לפי פירוש המפרשים, הכוונה שהקב"ה "שומר" את עוון האב כדי לאפשר לבנים לתקן את העוון, ואם לא מתקנים – אז מעניש את כולם, כל אחד על עונו. והרמב"ן הקשה: א. אם פקידה פירושה זכירה, לא מבוארת בפסוק הכליה שתהיה אם לא יתקנו הבנים; ב. למה נאמר "לשונאי"? [ועיין בדעת הרמב"ן בדרשת ראש השנה שאם אדם לא שב אף שנתונים לו לשוב – עונשו גדול יותר. וזהו "ונקה לא ינקה" – פוקד עוון אבות...].

אולם ניתן לפרש כדברי הרמב"ן, ולמרות זאת אין זו מידת פורענות. העובדה שהקב"ה מאפשר להעניש את הבנים בעוון האב, מאפשרת להאריך אף לאבות, וגם הבנים זוכים. ועל זה נאמר בנדר ואביהוא: "ובנים לא היו להם" שאם היו להם בנינים – היה מאריך לאבות והיו זוכים להמשיך לשמש בכהונה, וגם הבנים היו זוכים. וכן דעת עקידת יצחק שער נד: "והנכון בעיני על דרך הפשט כי ינקה לא ינקה" מידה אחת נמשכת לקודמת לה. יאמר, כי הוא נושא עוון ופשע וחטאה מזמן לזמן, (אבל לא מוחל לגמרי, כי היושר והמחילה לא יצדקו יחדיו, מבלי תשובה נכונה, ועל ידו אמר הכתוב: 'טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך'. ירצה, כי לפי שיצדקו מידות הטוב והיושר יחדו, על כן יורה חטאים בדרך התשובה. כי כבר יוכל להטיב להם ביושר הצדק והמשפט. וכבר אמרו 'האומר הקב"ה ותרן הוא יתרו חייו'. לכן הוא אומר נושא עוון ופשע וחטאה, אמנם נקה לא ינקה לגמרי, כי לא יתכן מהיושר האלוהי, כמו שאמרנו. וביאר איך יחברו יחד שני העניינים האלה (שלא מעניש ולא מוחל) עם הראותם הפכיים? אמרו: 'פוקד עוון אבות' יאמר, שעניין זה הנשיאות הוא שינשא עונש העוונות והחטאים מהאבות לבנים עד דור רביעי, באופן שהם ישאו את עונם, ולא יכלה השורש, והוא טוב להם, שאם כלה השורש לא יישאר לו שום ענף. ולזה הוא מידת רחמנות – לפי מקומה.

וזה הטעם שזכרה משה במרגלים להעביר קצף הכליה הגמורה, כמו שאמר: 'זהמתה את העם הזה כאיש אחד... וישחטם במדבר, ועתה יגדל נא כוח ה'... נושא עוון ופשע ונקה לא ינקה פוקד עוון'. והוא מה שהודה לו באומרו 'סלחתי כדברייך'. ולזה נשאו בניהם את עונם כהיותם רועים במדבר ארבעים שנה עד תום פגרי האבות, כמו שאמר: 'ובניכם יהיו רועים במדבר... ונשאו את זנותכם'.

מסלול 1: יום ג, כד באלול מסלול 3: יום א, כו באלול
מסלול 2: יום ד, כד באלול מסלול 4: יום ג, כו באלול

הקב"ה מכפר על האב שחטא בשביל בניו, וכן עד רבעים - אם ייוולד בן צדיק מכפר על האב החוטא, ואם כולם רשעים - נכרתו כולם ביחד. והנה לפי זה בוודאי פוקד עוון אבות על בנים - הוא מידת הרחמים לגמרי.

אבל הרמב"ן ז"ל הקשה על פירוש זה, כמו שמבואר בדברי הרמב"ן ז"ל בפרשת יתרו, שאם כן, למה אמר הכתוב הזכירה שהוא לטובה, ולא יזכיר הנקמה שתהיה אם לא ישובו מדרכם עד דור רביעי? ובאמת כי בוודאי זה קושיא. ועוד כי הכתוב אומר "ועל רבעים לשונאי" - לא היה לו להזכיר לשונאי (אם זו מידת רחמים ולא מידת פורענות).

אבל אם נפרש שבפרשת יתרו בוודאי לא הזכיר (אלא) רק הפקידה שהיא לרעה בלבד, לפקוד עוון האב על הבנים (להעניש הבנים גם על מעשי ההורים כשאוחרים במעשיהם) ולפיכך כתיב שם "לשונאי", ואילו אצל י"ג מידות של רחמים שהכתוב בא לומר רחמים של השם ית', ויאמר הכתוב כי: "פוקד העוון על הבנים ועל בני בנים" - שאם יש בבנים או בבני בנים עד רבעים בן צדיק אז השם ית' מוחל לו, ומילה זאת של "פוקד" משמש לטובה (כמו בפרשת כי תשא) ומשמש לרעה (כמו בפרשת יתרו), כמו שאמרנו במדרש (ילקוט שמואל ח) ופירשנו דבר זה אצל "פֶּקֶד פִּקְדָתִי אֶתְכֶם וְאֶת הָעָשׂוּי לְכֶם" (שמות ג, טז) בחיבור גבורת השם (פרק כו), ואם כן אין כאן קושיא.

אבל מה שהקשה הרמב"ן ז"ל כי למה לא יהיה נזכר העונש והנקמה אם לא יעשה תשובה - יש לתרץ אם נפרש "פקידה" כמו שהוא משמע לשון פקידה - לטובה ולרעה, ואמר הכתוב: "פוקד עוון אבות על בנים ועל בני בנים" והיינו אם הבן צדיק ימחול הקב"ה לאב, ואם הבן אין צדיק - אז יפקוד לרעה. ועל כל פנים עוון האב על הבן: אם צדיק - יפקוד עוון האב על הבן לטוב, ואם אינו צדיק - יפקוד עוון האב על הבן לרעה. ולא קשיא גם כן כי לשון "על" (פוקד... על) שייך אצל פקידה לרעה ולא אצל פקידה לטובה, דקרא משמע כאן לטובה ולרעה, וכיון שמשמע לטובה ורעה כתיב לשון "על".

(סיכום המהלך: ומעתה "פוקד עוון אבות על בנים" - מידת הרחמים הוא.)

ועוד, אפילו אם היא (=הפקידה) לרעה, היא מידה טובה. כי פירוש "עוון אבות על בנים" - שאם יפקוד על האב בלבד, אין האב יכול לעמוד. ולפיכך פוקד עוון האב על הבן גם כן, עד שאפשר לאב לעמוד. ואם הבן צדיק - אין עליו עונש כלל. וא"כ "פוקד עוון אבות על בנים" - מידת טובו. ובמדרש (ילקוט תשא שצח): "משל למה הדבר דומה? למלך שהיה חייב לו אחד מאה מנה, שלח אליו שליח, וא"ל: בא ועשה עם המלך חשבון. היה מיצר. שלח אליו אחר, וא"ל: בא ועשה עם המלך חשבון. שוב היה מיצר. מה עשה המלך? עמד בלילה ונטל כיס אחד ונתן לתוכו מאה מנה וזרקו דרך החלון, ועמד וקיבל הכיס, והתחיל להיות שמח. ואחר כך שלח אליו אחר, וא"ל: בא ועשה עם המלך חשבון, בא ופרע לו מה שהיה חייב לו. נמצא זה פורע

חובו והמלך נוטל את שלו. כך הבריות, עשה אדם עברה - חייב עליו מיתה, והקב"ה ממתין לו עד שישא אשה והוא מוליד בן ראשון ושני והקב"ה חוזר ונוטלו הימנו - נמצא זה פורע את חובו והקב"ה נוטל את שלו, והגוף במקומו, שנאמר (ירמיהו טו, יט): 'אם תשוב ואשיבך לפני תעמד'. הרי "פוקד עוון אבות על בנים" הוא ממידת טובו ומעשה יבוא הכל כפשטיה. וכל זה כי גם כן "פוקד עוון אבות על בנים" - הוא ממידת טובו, כי אין השם יתברך פוקד על הבן, רק אם אוחו מעשה אבות בידו. ואם הבן צדיק - הוא מבטל הפקידה הזאת. וכך יש לתרץ מה שנזכר "פוקד עוון אבות על בנים" במידת טובו, וכך היה נראה בעיני (שהמידות של רחמים מתחילות "רחום").

אך כֵּל אבות העולם: גאונים, ראשונים, כולם מפרשים כי ג' שמות הקדושים הם בכלל י"ג מידות¹⁵⁴. רק התוספות בשם רבינו נסים גאון מפרשים, כי השם הראשון אינו בכלל י"ג מידות¹⁵⁵ כי מפרש: "ויקרא ה'" - שהשם יתברך הוא הקורא, והוא

הערות - ילמד ענוים דרכו

154 כן דעת ראב"ע (שמות לד, ו) ורש"י עה"ת ורבינו תם בתוס' רה"ש יז, ב. נורבנו בחיי ביאר דעה זו על דרך הקבלה: "וזה סדר קריאת המידות בספירות: ה', ה' - החכמה והבינה (1-2), 'אל רחום' - הגדולה (3-4), 'וחנון ארך אפים' - הגבורה (5-6), 'ורב חסד ואמת' - התפארת (7-8), 'נוצר חסד לאלפים נושא עוון' - הנצח (9-10), 'ופשע וחטאה' - ההוד (11-12), 'ונקה' - היסוד (13). לכל ספירה שתי מידות, חוץ מן היסוד שאין לה במידות אלא אחת. והשם הנכבד שעבר על פניו הוא הקורא י"ג מידות אלו הנמשכות מן הכתר".

ודעת הרמב"ן בכי תשא (וכן כתב הריקאנטי בשם רוב המקובלים) ששלושת השמות הם מידות מצד אחד ושמות עצם מצד אחר, ומהם מתפשטות י"ג מידות שאחריהן (ואף על פי כן הוא מכניס גם את "פוקד עוון אבות על בנים" בכלל הרחמים, יחד עם מידת "ונקה לא ינקה" - במידה אחת).
155 כן דעת רב נסים גאון, ולדעתו שמפסקים: "ויקרא ה': ה'" השם הראשון אינו בכלל המידות, אלא שהוא מפצל את "עושה חסד, לאלפים" לשתי מידות, שנוצר את החסד למי שעשה וגם לבניו, או שנוצר חסד לדורות הבאים, ומוסיף על זה "לאלפים" - ולא רק עד ארבעה דורות כמו בעוונות (תוס' ברה"ש שם בביאור דעת רנ"ג). וריב"א בפירושו לתורה חילק לשניים את המידה: "ארך, אפיים" - לצדיקים ולרשעים (ע"פ עירובין כב, א). וכן הביא ראב"ע בשם רנ"ג, והקשה עליו: "גם זה איננו נכון, כי לא תוסיף המידה בעבור שינוי האדם. ועוד, כי השם הוא ארך אפים לרשעים, ולא לאשר לא חטאו". ואין זה קושיה, כי יש ארך אפיים שאינו מעניש מיד, כשהאדם לא יהיה מסוגל לסבול העונש, ומחזקו כדי שיוכל לקבל העונש (וזה לרשעים), ויש ארך אפיים שממתין עד שישוב (לצדיקים).

גם רבנו בחיי (שמות לד, ו) הביא פירוש זה: "ודע, כי השם הראשון הוא עצם ולא מידה, והשם השני מידה והוא מידת רחמים בלא תשובה ובלא שאלה, אלא כאב רחמן שהוא מרחם על בנו ויודע בו מה שהוא צריך ונותן לו מבלי שישאל ממנו, וכן הוא יתעלה מרחם הוא על הרשע אפילו בלא תשובה, שכן כתוב: 'ורחמיו על כל מעשיו', ואפילו על העכו"ם, שכן דרשו רז"ל (סנהדרין טב, ב): מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני, ואפילו על הבהמות, שנאמר: 'אדם ובהמה תושע ה'. 'אל', הוא מידת הסליחה בשאלה (=שהאדם מבקש ושב בתשובה), וכן הכתוב אומר: 'אל נושא היית להם'".

ועיין שם שהוסיף עוד הסבר על פי דעת חלק מהמקובלים, באופן שהשם הראשון אינו מידה פרטית אלא הוא שם שכולל את כולן, והשאר - י"ב מידות: "ועוד יש בעניין י"ג מידות דרך אחרת

מסלול 1: יום ג, כד באלול
מסלול 2: יום ד, כד באלול
מסלול 3: יום א, כו באלול
מסלול 4: יום ג, כו באלול

מחלק "נוצר חסד", "לא לפים" - לשתי מידות. אבל כולם הסכימו כי השמות הם בכלל המידות.

אך מצאתי לי רב בספר הזוהר¹⁵⁶, דמשמע בשני מקומות כדברי. דכתיב שם בפרשת נשא (ג, קלא, ב): "דתניא תליסר מכילין דרחמי מעתיקא קדישא, 'מי אל כמוך' - חד, 'נושא עוון' - תרי, 'ועובר על פשע' - ג, 'לשארית נחלתו' - ד' וכו' לקבל דא: 'אל רחום וחנון' ואינון לתתאיי". משמע די"ג מידות התחלתן מן "אל רחום וחנון". ועוד יש בפרשת נשא (קמ, א): "ובגין כך אמר משה זימנא אחרא: 'ה' ארך אפים ורב חסד' ואלו אמת לא קאמר, משום רזא דא אינון תשעה מכילין דנהרין מעתיק יומין לזעיר אנפין, וכד אמר משה זימנא תנינא ט' תיקונין אמר וכו'". - משמע מדבריו כי משה רבינו ע"ה אמר בפרשת שלח ט' מידות, ולא מצאנו אלא עם "פוקד עוון אבות על בנים וגו'" - ואז הם ט' מידות¹⁵⁷. אף על גב דהשתא נמי צריכינן למנות השם בט' מידות, חילוק גדול יש בטעם, כי השם בפרשת שלח - הוא בטעם רביע המפסיק, ואילו "אל רחום" הוא בטעם שאינו מפסיק¹⁵⁸. וכל י"ג מידות אלו כל אחד ואחד טעם בפני עצמו.

ואחר שמצאתי שני עדים בספר הזוהר, נהגתי לומר י"ג מידות מן: 'ה', 'ה' עד: "על שלשים ועל רבעים". ואף אם י"ג מידות מתחילות מן השם הראשון (כשיטת הראשונים ודלא כמהר"ל), למה לא נאמר כך? הרי משה כשהיה מתפלל על ישראל בפרשת שלח

הערות - ילמד ענוים דרכו

לקצת בעלי הקבלה, כי כל המידות כולן הולכות על ארבע ארבע. והוא כי אחר השם הזה הראשון העליון, שהמידות מתאחדות בו והוא אינו מידה, תמצא י"ב מידות, והן מיוסדות לארבע ארבע: הזכיר תחילה ארבע מידות למידת רחמים, ואחרי כן הזכיר ארבע מידות למידות החסד, ואחרי כן ארבע מידות למידת הדין. והנה זה על דרך שלושת הספירות, שהם שלושת האבות... ומכאן תבין כי משה כששיבח את ה' בג' שבחים, והוא שאמר: 'האל הגדול הגיבור והנורא' - כל י"ג מידות אלו כלל בשלושתן, כי 'האל': שהזכיר כנגד ה' ראשון שהוא עצם ולא מידה, וכשהזכיר 'הגדול' כלל בו ארבע מידות של חסד, וכשהזכיר 'הגיבור' כלל בו ארבע מידות של מידת הדין, וכשהזכיר 'הנורא' כלל בו ארבע מידות של מידת רחמים. והא למדת, בג' שבחים אלה למשה הם כל י"ג מידות שנאמרו לו בסיני..."

156 יש להעיר שבמה שמביא אינו מוכיח אלא שהספירה מתחילה מ"אל רחום"... אולם מניין שעל פי הזוהר המילה "אל" אינה המידה הראשונה ו"רחום" היא כבר מידה שנייה? וכן דעת הרמ"ק והאר"י!

157 היינו על פי המהר"ל: 'ה' (1), אָרְךְ אַפִּים (2), וְרַב חֶסֶד (3), נִשָּׂא עֵוֹן (4), וְפָשַׁע (5), וְנָקָה לֹא יִנְקָה (6), פְּקֹד עוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵים (7), עַל שְׁלֹשִׁים (8), וְעַל רְבָעִים (9). אולם אם מחלקים את המילים "ארך אפיים" לשתי מידות, הרי שאין צורך להכניס את שם ה' בכלל המידות. על כל פנים מוכח מהזוהר ש"פוקד עוון אבות" הוא בכלל מידות הרחמים.

158 כלומר בפרשת כי תשא המילים 'ה' אל רחום" ללא טעם מפסיק, מה שמורה שכולן מידה אחת, ואילו בפרשת שלח יש על שם ה' רביע, שהוא טעם מפסיק, וזה מורה שהוא מידה בפני עצמה.

אמר כך (סימן שזו מידת רחמים), ולמה נגרע שלא לומר? ולפיכך יש לנהוג לומר כמו שאמר משה רבינו ע"ה - לגמור עד רבעים.

ויש ליישב (מה שאין נוהגים להזכיר "פוקד עוון אבות" בתפילות), כי שלוש השמות הראשונים, שהם "ה', ה', אל" אשר אלו שמות הם שמות הרחמים והחסד, מצד אלו ג' שמות - מתפשטים הרחמים והחסד, עד שמהם מתחייבות (גם) ג' מידות של רחמים האחרונים, שאמר: "פוקד עוון אבות על בנים" וגו' שנזכר בזה הטוב מן השם ית' (כלומר בשלושת השמות הראשונים כלולות כל י"ג המידות שבהמשך). ומפני שאין להזכיר "פוקד עוון אבות על בנים" - דזה הוא שהוא פוקד עוון האב על הבן, אף כי הוא לטוב אל האב וגם אין נחשב שהשם ית' מעביר משפט הבן, כי מתחילה לכך נתן לו השם ית' הבן, לפקוד עליו עונש הבן; מ"מ אין להזכיר זה בתפילה, כאילו הוא מבקש דבר זה בתפלתו. ולכך אין להזכיר זה בפירוש, והוא נרמז בג' שמות הראשונים. ועם כל זה נראה אלי לומר גם כן: "פוקד עוון אבות" - עד סוף הפסוק.

שאלות מנחות:

- ✦ כיצד אפשר להסביר שקיימים פירושים רבים ל"ג מידות"? מדוע אין מסורת ברורה על כך?
- ✦ המגמה של המהר"ל לאורך כל דבריו אלו היא להוכיח ש"פוקד עוון אבות" הוא בכלל המידות ובכלל מידות הרחמים. מדוע זה חשוב לו?
- ✦ העובדה שהקב"ה מעניש את הבנים בעוון אבותם - האם היא רחמים או נקמה? כיצד?
- ✦ ערוך בטבלה את השיטות השונות ל"ג המידות.